

Elvtársu(n)k, Marcuse

A marxista elmélet németországi képviselői elvetve a forradalmárkodást már az 1930-as évek elejére kialakítottak bizonyos kritikai gondolkodást és magatartást – mely szerintük egyedül méltó egy baloldali értelmiségihez – a fennálló kapitalista világhoz. A III. Birodalom idején azonban kénytelenek voltak tevékenységüket a tengerentúltra áthelyezni, de 1945 után egy részük Adorno és Horkheimer vezetésével visszatért Frankfurtba. Mások, mindenekelőtt Herbert Marcuse, Amerikában maradt. A hatvanas évek balos diákmozgalmai a három „M” (Marx, Mao, Marcuse) mellett a frankfurtiak elméleti tevékenységét, álláspontját próbálták meg a gyakorlatba átültetni, noha Adornoék idegenül nézték e mozgalmakat.

BOGNÁR JÓZSEF

A Frankfurter Iskola egyik ideológiai ihletője, Lukács György köré is szerveződött az ötvenes-hatvanas években egy kis csapat a tanítványaiból (Almási Miklós, Eörsi István, Fehér Ferenc, Heller Ágnes, Hermann István, Vajda Mihály, Zoltai Dénes), majd hozzájuk csatlakoztak mások (Hegedűs András, Márkus György, Márkus Mária), illetve idővel a tanítványok tanítványai (Bence György, Endreffy Zoltán, Kis János, Radnóti Sándor stb.) is odaszegődtek. Belőlük lett a hetvenes évek elejére a Nyugaton Budapesti Iskola nevezett csoportosulás, mintegy elvtársaikként a frankfurtiaknak.

A marxizmus reneszánszáról lelkendeztek, de mint annyi jóslatuk, ez se jött be. Jellemző, hogy az „élő klasszikus” (Hermann István) Lukács is elszámította magát, még önmagát illetően is. Arra a kérdésre: mi a véleménye arról, hogy különböző filozófiai korszakai vannak, de utólag mindegyiktől elhatárolódott, ezt a cinikus választ adta: „Egy olyan jelentőségű gondolkodónak, mint nekem, kétszáz év múlva legfeljebb két mondat marad fenn. Teljesen mindegy, hogy ez melyik korszakomból való lesz.”

Nos, elég volt alig harminc év, hogy mára csak egy hírhedt mondata – A legrosszabb szocializmus is jobb a legjobb kapitalizmusnál – tegye őt egyelőre halhatatlanná. A Budapesti Iskola és az idővel velük társuló egyéb „kritikus” baloldaliak (Demszky Gábor, Haraszti Miklós, Konrád György, Tamás Gáspár Miklós stb.), megtehető Bibó István „szellemi hagyatékával”, fogtak hozzá a kommunista rendszer honi „emberarcúsításához”, de nem lebontásához, felszámolásához. Az csak utólagos hamisítás. Ők mindössze „jobb szocializmust” akartak, ki maoistát, ki eurokommunistát – egészen 1989–90-ig.

Az úgynevezett rendszerváltással ők váltottak csak igazán. Az addig marxista alapú kritikai szemléletüket, „baloldali értékeiket” mindenestül feladták és a neoliberalizmus ugyanolyan kérlelhetetlen, dogmatikus hívei lettek. Jellemükből ugyanis nem tudnak kilépni. Ismét utópiát hirdetnek, csak a kritikai társadalomnézetük szűnt meg. A neoliberalizmust hirdetik, ahol „a csereérték,

nem az igazságérték számít”. (Marcuse). Hirdetik másoknak a világpolgári létet, miközben a maguk számára visszatérnek folklorjukhoz, lelkesen írogatnak cionista lapokba (Hetek, Múlt és Jövő, Szombat).

És továbbra is ott vannak minden kilométerkőnél: Kis János az SZDSZ spiritus rectora, Bence György a Fidesz éceszgébere stb. Gondolataik és cselekedeteik homogenitását jól jellemzi, hogy a magát évtizedek óta ökológusként piacósító Endreffy Zoltán nem állt Budapest történetének legkártekegyebb környezetrombolója (Demszky, a régi elvtárs) mellett kampányolni. Talán csak Tamás Gáspár Miklós (a lipótvárosi Jean-Paul Sartre) esetében látszik időnként bizonyos tévova kritikus attitűd a neoliberális globalizációval szemben. De nála sohase lehet tudni, hogy komolyan gondolja-e, amit éppen hirdet. Igazi bolygó „hollandi”, annyi mindent vallott már pro és contra. Mindig csak ad hoc jelleggel vagdalkozik, s túl erősek a bolsevik faji előítéletei. Vagyis miközben Nyugaton a baloldal széles rétegei és részben elitje antiglobalista, nálunk e táborból és pusztán reflexből csak Thürmer Gyula s néhány artikulálódni képtelen anarchista „elégedetlenkedik”.

Nyugaton viszont egy Noam Chomsky vagy Susan Sontag minden múltbeli bűne és hibája ellenére is tiszteletre méltó, mert nem adta fel az önállót, a kritikus gondolkodást a fennálló hatalommal szemben.

Baloldaliaink tehát megtagadták az igazságos, az egyenlőségre épülő társadalmi utópiát, s a pénz szolgálatába szegődtek. Ma számukra az a haladó és korszerű. A három M kétségtelenül legszínesebb egyénisége, Herbert Marcuse is a megtagadott múlt része lett. Veszélyes is nekik Marcuse, aki nemcsak a „létező szocializmust” utasította el, de a neoliberális globalista nyugati létformát is. Már a hatvanas évek elején mint totalitárius társadalmat vizsgálta a kapitalizmust. Elemzése az egydimenziós társadalomról, egyénről valóban kinos azoknak, akik az egydimenziós agyak számára gyártott Heti Hetest nézik, illetve Kertész Imre egy nyálon csordogáló írásait olvassák. Marcuse gondolkodása következetes, a világ és az emberi élet teljességét a maga kontingenciájában értelmezi. Álljon itt néhány idézet legismertebb művéből (Az egy-

dimenziós ember), melyek a technika hatalmi szerepét, illetve a gondolkodás és a nyelv manipulálását, elszegényítését tárgyalják a „represszív Egész” neoliberális társadalmában.

„Tekintettel e társadalom totalitárius vonásaira, immár tarthatatlan a technika „semlegességének” hagyományos fogalma. A technika mint olyan, nem választható el attól, ami re használják; a technikai társadalom uralmi rendszer, amely már a technikai fogalmában és felépítésében is ott működik.” (18. old.)

„Ezen észjárás megnyilvánulásából eltűnőben van a jelenség és valóság, kész tény és előidéző ok, szubsztancia és attribútum közötti feszültség. Az autonómia, a fölfedezés, a bizonyítás és a kritika elemeit háttérbe szorítja a megjelölés, a kijelentés és az utánzás. A beszédet és a nyelvet mágikus, autoritárius elemek hatják át.” (106. old.)

„A bezárult nyelv nem bizonyít, nem magyaráz – döntést, nyilatkozatot, parancsot közöl. Ahol definiál, ott a definíció „jó és rossz különválasztása” lesz; kétségbevonhatatlan módon rögzíti a helyeset és a helytelent, és az egyik értékkel igazolja a másikat. Tautológiákban mozog, e tautológiák azonban félelmetesen hatékony „mondatok”. Ítéleteiket „előzetes formában” hozzák meg; elítélnék. Így például az olyan kifejezések, mint „elhajló”, „revizionista” definíciója, azaz az „objektív tartalma” a büntető törvénykönyvben található, s az efféle megerősítés egy olyan tudat kialakulását segíti elő, amely számára a hatalmasok nyelve az igazság nyelve lesz.” (123. old.)

„A technikai átalakulás egyben politikai is, a politikai változás azonban csak annyiban csaphat át minőségi társadalmi változásba, amennyiben megváltoztatja a technikai haladás irányát – azaz új technikát fejleszt ki. A fennálló technika ugyanis a romboló politika eszközüvé vált.” (251. old.)

Marcuse több mint szimpla marxista, gondolatai túlmutatnak a marxizmus szűkös világán. Ezért a mindenkor túlélésre játszó honi hívei magára hagyták. Nem baj. Vállaljuk el mi a JOBBik enjét. Ami belőle Marx, arról szívesen lemondunk, meg hagyjuk elárulóinak. Marad még Marcuséból így is bőven. Ha már ők – persze csak kiherélve – „elvétek” tőlünk Heideggeret és Nietzsche-t, teremtsünk némi egyensúlyt. Igaz, Marcuse a sokoldalú Alain de Benoist-hoz képest egysíkúbb gondolkodó, de úgy is jobb, ha nálunk van.

Az új jobboldal tehát mint nonkonformista, antiglobalista európai eszméáramlat Magyarországon is – nyugati elvaráztaink ezt már régebben megtették – adoptálja. Azzal a megkötéssel, hogy mi nem követeljük a lehetetlent és nem a képzeletet akarjuk hatalomra juttatni, de ki akarunk pucolni mindent, ami romboló az európai civilizációban. Tehát nem egy új utópia felé törünk, hanem csak az értelemhez, a tényekhez, a valósághoz való visszatéréshez hívjuk Marcusét is segítségül. Noha lehet, hogy ma az értelemre, az igazságra való hivatkozás, a valóság akarása a legnagyobb utópia... ■